

6ος αι. π.Χ.
έως
3ος αι. μ.Χ.

Από τους χιλιάδες ενεπίγραφους λίθους που έχουν βρεθεί στους Δελφούς επιλέχθηκαν 52 πιο αντιπροσωπευτικοί, προκειμένου να εκτεθούν και να αναδείξουν το εύρος της δραστηριότητας του ιερού και τη σημασία του ως πανελλήνιου κέντρου. Παρουσιάζονται επιγραφές αναθηματικές, έμμετρες, αφιερώματα και ψηφίσματα της Δελφικής Αμφικτυονίας, οικονομικές πράξεις, αγωνιστικές επιγραφές, καθώς και επιτύμβιες.

01
Επιτύμβια στήλη για
τον Αρχίδαμο, το γιο του
Πυθέα από τον Σελινόυντα,
ο οποίος απεβίωσε κατά
τη διάρκεια επίσκεψής του
στο ιερό (Μ.Δ. 2279).

ΔΕΛΦΙΚΕΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ

Ιστορίες πίσω από τα γράμματα

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΣ

Αρχαιολόγος, Εφορεία Αρχαιοτήτων Φωκίδος

ΣΤΟΥΣ ΔΕΛΦΟΥΣ ΕΧΟΥΝ ΒΡΕΘΕΙ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ ΑΡΚΕΤΕΣ ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ που χρονολογούνται από τους αρχαϊκούς έως τους πρωτοβυζαντινούς χρόνους. Οι περισσότερες έχουν χαραχθεί σε αρχιτεκτονικά μνημεία, όπως στον πολυγωνικό τοίχο για το πλάτωμα πάνω στο οποίο εδράστηκε ο ναός του Απόλλωνα και τους αναλημματικούς τοίχους στις παρόδους του θεάτρου. Πολλοί είναι, επίσης, οι ανεξάρτητοι ενεπιγράφοι λίθοι, κυρίως αγαλματικές βάσεις και τμήματα μεγαλύτερων μνημείων, που βρίσκονται στη θέση όπου είχαν στηθεί στην αρχαιότητα (εικ. 9) ή έχουν συγκεντρωθεί στις αποθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου, καθώς και σε συγκεκριμένα σημεία στον αρχαιολογικό χώρο. Από αυτούς τους λίθους 52 μεταφέρθηκαν και εκτέθηκαν στην επιμήκη αίθουσα στο ισόγειο του Μουσείου, η οποία διαρθρώνεται σε δύο επίπεδα, ένα ευρύτερο, στεγασμένο τμήμα και έναν αύλειο χώρο λίγο ψηλότερα. Η έκθεση σχεδιάστηκε με βάση την πρόταση που κατέθεσε ο τέως διευθυντής της Γαλλικής Σχολής Αθηνών, καθηγητής κ. Dominique Mulliez, ο οποίος για περισσότερα από τριάντα χρόνια μελετά τις επιγραφές του δελφικού ιερού. Ο ίδιος μάλιστα συνέγραψε και τα εποπτικά κείμενα. Η μεταφορά και το στίσιμο των επιγραφών έγιναν σε δύο χρόνους, υπό την επίβλεψη της αρχαιολόγου δρος Έλενας Παρτίδα (2008) και του υπογράφοντος (2011), ο οποίος επίσης μετέφρασε τα εποπτικά κείμενα στην ελληνική και την αγγλική γλώσσα.

Οι επιγραφές που εκτέθηκαν επιλέχθηκαν με κριτήριο όχι μόνο τη σημασία τους ως φορέων ιστορικών και άλλων πληροφοριών, αλλά κυρίως τη δυνατότητα που παρέχουν στον επισκέπτη να αντιληφθεί την ποικιλία τους. Το υλικό παρουσιάζεται σε επιμέρους θεματικές ενότητες: τις αναθηματικές επιγραφές, οι οποίες κατατάσσονται σε ομάδες ανάλογα με την καταγωγή του αναθέτη, τις έμμετρες επιγραφές, στις οποίες περιλαμβάνονται και δύο ύμνοι προς τον Απόλλωνα, τις επιγραφές της Δελφικής Αμφικτυονίας, κυρίως αφιερώματα και ψηφίσματα, τις οικονομικές πράξεις —δηλαδή τους ετήσιους απολογισμούς των λογαριασμών που κατέθεταν οι ναοποιοί—, τις αγωνιστικές επιγραφές —κυρίως ενθυμήματα νικών που πέτυχαν πρόσωπα σε αθλητικούς και μουσικούς αγώνες—, καθώς και τις επιτύμβιες επιγραφές προσώπων που απεβίωσαν στους Δελφούς, αν και είχαν καταγωγή από μακρινούς τόπους. Αυτή η ποικιλία του επιγραφικού υλικού επιτρέπει να αναδειχθούν πτυχές από όλο το εύρος της δραστηριότητας στο δελφικό ιερό. Η συγκεκριμένη διαδοχή των εκθεμάτων προσβλέπει στην κατανόηση της σημασίας του ιερού ως πανελλήνιου κέντρου.

Η ολοκλήρωση της έκθεσης συνοδεύτηκε από εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τίτλο «Ιστορίες πίσω από τα γράμματα» – Μελετώντας τις επιγραφές των Δελφών», το οποίο απευθύνεται σε μαθητές γυμνασίου και αποσκοπεί στην εξοικείωσή τους με τις αρχαίες επιγραφές. Για το πρόγραμμα επιλέχθηκαν δέκα χαρακτηριστικές επιγραφές, οι οποίες δίνουν αφορμή για ιστορικό σχολιασμό, καθώς και για την ανάπτυξη σύγχρονων προβληματισμών. Το πρόγραμμα εμπνεύστηκε η Αθανασία Ψάλτη, Προϊσταμένη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Φωκίδος, η οποία είχε τη γενικότερη εποπτεία και, από κοινού με τον υπογράφοντα, συνέγραψε τα κείμενα και επέλεξε την εικονογράφηση. Για τη σχεδίαση του σχετικού εντύπου εργάστηκε η αρχιτέκτονας Σταματία Μαμούτου. Η στοά αποδόθηκε στους επισκέπτες τον Ιανουάριο του 2012, οπότε και πραγματοποιήθηκε λιτή εκδήλωση στο Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών με κεντρικό ομιλητή τον κ. Mulliez. Ως ελάχιστη αναγνώριση στο έργο του Théophile Homolle, πρώτου διευθυντή των ανασκαφών στους Δελφούς, η επιγραφική στοά του Μουσείου Δελφών θα φέρει στο εξής το όνομά του.

Μια επίσκεψη στο δελφικό ιερό με οδηγό τις επιγραφές

Το Ιερό των Δελφών αποτελούσε την έδρα της Δελφικής Αμφικτυονίας, της ομοσπονδίας δώδεκα φυλών που κατοικούσαν στις περιοχές γύρω από τα δύο ιερά, της Δήμητρας στην Πυλαία και του Απόλλωνος στους Δελφούς, εξ ου και το όνομα Πυλαιοδελφική. Στις συνελεύσεις της, κατά την άνοιξη στο ιερό της Δήμητρας (*Πυλαία εαρινή*) και το φθινόπωρο στους Δελφούς (*Πυλαία μετοπωρινή*), κάθε φυλή απέστελλε δύο αντιπροσώπους, τους *ιερομνήμονες*. Μέσω αυτών η Αμφικτυονία ασκούσε τη διαχείριση των δύο ιερών, μεταξύ άλλων ελέγχοντας τα σύνορα, εκμεταλλευόμενη τα εισοδήματα του θεού, δηλαδή τις προσφορές των πιστών και τα πρόστιμα επί των ασεβών, επιβλέποντας την οικοδόμησή ή την επισκευή κτηρίων εντός του ιερού, καθώς και οργανώνοντας αγώνες μουσικούς και αθλητικούς. Τις αποφάσεις της η Αμφικτυονία τις κατέγραφε εκδίδοντας ψηφίσματα.

Μία από τις πλέον εκτενείς και καλύτερα σωζόμενες αποφάσεις, η οποία εκτίθεται στην επιγραφική στοά, είναι ο λογαριασμός των ναοποιών επί της αρχής του άρχοντα Δαμοχάρη, το 334–333 π.Χ. Καταγράφονται οι δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν στους Δελφούς για τις εργασίες στο ναό και σε άλλα οικοδομήματα, καθώς και για την επισκευή των πολύτιμων αναθημάτων που είχαν καταστραφεί από τους Φωκείς κατά τον Τρίτο Ιερό Πόλεμο. Επίσης εκτίθενται τα έσοδα από διάφορες πηγές, η ενδέκατη δόση του προστίμου που κατέβαλαν οι Φωκείς, το πρόστιμο που επιβλήθηκε σε έναν αφερέγγυο εργολάβο, καθώς και η πώληση πλεοναζουσών προμηθειών. Ο λογαριασμός κλείνει με τον συνολικό υπολογισμό των χρημάτων (Μ.Δ. 1317 + 1364 + 3386 + 1632). Σε άλλο λίθο έχουν αναγραφεί οι δαπάνες για την ετοιμασία των αγώνων του 246 π.Χ., κυρίως για την επιμέλεια των κτηρίων και των αγωνιστικών χώρων (Μ.Δ. 3862). Το ιερό είχε, επίσης, ρόλο «διεθνούς διαιτητή» και επέλυε τις διαφορές ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις ή τα ζητήματα που ανέκυπταν μεταξύ των μελών της Αμφικτυονίας. Αυτές οι κρίσεις απέβλεπαν κυρίως στην επίλυση διενέξεων και την αποφυγή των πολέμων.

Μία από τις κύριες μέριμνες της Αμφικτυονίας ήταν η συντήρηση του ναού του Απόλλωνα. Ο ναός του οικοδομήθηκε κατά το δεύτερο μισό του 6ου αι. π.Χ., με την οικονομική συμβολή, μεταξύ άλλων, της εξόριστης αθηναϊκής οικογένειας των Αλκμεωνιδών, και καταστράφηκε πριν από το 371 π.Χ., ίσως λόγω κατολίσθησης βράχων από τις Φαιδριάδες. Η οικοδόμηση ενός νέου ναού βράδυνε λόγω της διεξαγωγής του Τρίτου Ιερού Πολέμου (356–346 π.Χ.) και τελικά οι εργασίες διακόπηκαν για αρκετά χρόνια. Επιγραφές καταγράφουν κάθε δυνατή πηγή χρηματοδότησης: εθελούσιες προσφορές χρημάτων από κράτη και ιδιώτες, επιβολή φόρου ύψους ενός οβολού ανά άτομο στα μέλη της Αμφικτυονίας, καθώς και ένα ανοικτό δάνειο από την πόλη των Δελφών, η οποία επιθυμούσε το ιερό να επανέλθει όσο το δυνατόν πιο γρήγορα στην ομαλή του λειτουργία. Μία επιγραφή που χαράχθηκε στο γείσο του ναού των Αλκμεωνιδών καταγράφει αυτές τις πηγές χρηματοδότησης, όταν άρχων ήταν ο Αντιχάρης, κατά το 362/1 π.Χ. (Μ.Δ. 6740, εικ. 4). Μετά τον Τρίτο Ιερό Πόλεμο δεν συνεχίστηκε η καταβολή του φόρου, αλλά εμφανίστηκε μια νέα πηγή χρηματοδότησης: οι Φωκείς καταδικάστηκαν να επιστρέψουν στο θεό τους θησαυρούς που διήρπασαν κατά τη διάρκεια του πολέμου και ένα μέρος των χρημάτων που ανακτήθηκαν δόθηκαν στην ανοικοδόμηση του ναού, η οποία τελικά ολοκληρώθηκε γύρω στο 330 π.Χ. Από την περίοδο αυτή, κατά τη φθινοπωρινή Πυλαία του 358 π.Χ. έως την εαρινή Πυλαία του 340 π.Χ., διατηρούνται οι ετήσιοι απολογισμοί για τους λογαριασμούς των ναοποιών της πόλης των Δελφών (Μ.Δ. 550 και 626+1047). Η καταβολή του προστίμου στους ιερόσυλους μετά το τέλος του πολέμου εξειδικεύεται σε άλλο κείμενο, όπου παρουσιάζεται το συνολικό ποσό και ο αριθμός των δόσεων, καθώς και ο κατάλογος των αρχόντων κατά τη διάρκεια της καταβολής των χρημάτων (Μ.Δ. 1003 + 721 + 3984, εικ. 3).

Στο ιερό διοργανώνονταν αγώνες από την Αμφικτυονία και πολλές πτυχές τους διασαφηνίζονται από τις αγωνιστικές επιγραφές. Το ιερό κάθε τέσσερα χρόνια απέστελλε στις ελληνικές πόλεις τους *θεωρούς*, προκειμένου να αναγγείλουν τους

02

Κατάλογος των *θεαροδόχων* (Μ.Δ. 8876).

03

Επιγραφή στην οποία αναφέρεται το πρόστιμο που επιβλήθηκε στους Φωκείς μετά το τέλος του Τρίτου Ιερού Πολέμου (Μ.Δ. 1003 + 721 + 3984).

04

Επιγραφή χαραγμένη στο γείσο του ναού των Αλκμεωνιδών, στην οποία καταγράφονται οι πηγές χρηματοδότησης του ναού του Απόλλωνα (Μ.Δ. 6740).

03

04

προσεχείς αγώνες. Σε κάθε πόλη γίνονταν δεκτοί από σεβαστά πρόσωπα, στα οποία το ιερό είχε αναγνωρίσει το προνόμιο να λειτουργούν ως πρέσβεις του στις πόλεις τους. Τα ονόματα αυτών των προσώπων, των *θεαροδόχων*, των αντιπροσώπων δηλαδή των Δελφών στις ελληνικές πόλεις που υποδέχονταν τους κήρυκες των Πυθικών Αγώνων, αναγράφονταν κατά τα τέλη του 3ου αι. π.Χ. σε έναν κατάλογο που συντάχθηκε με γεωγραφικά κριτήρια, τον οποίο στη συνέχεια δεν έπαψαν να ενημερώνουν. Η σημασία του καταλόγου είναι μεγάλη, καθώς αποτελεί μαρτυρία όχι μόνο για την ακτινοβολία του ιερού στον ελληνόφωνο χώρο, αλλά και για την ιστορική γεωγραφία, καθώς μνημονεύονται εθνικά ονόματα, ονόματα δηλαδή πόλεων ή πολιτικών κοινοτήτων, άγνωστα από άλλες πηγές (Μ.Δ. 8876, εικ. 2).

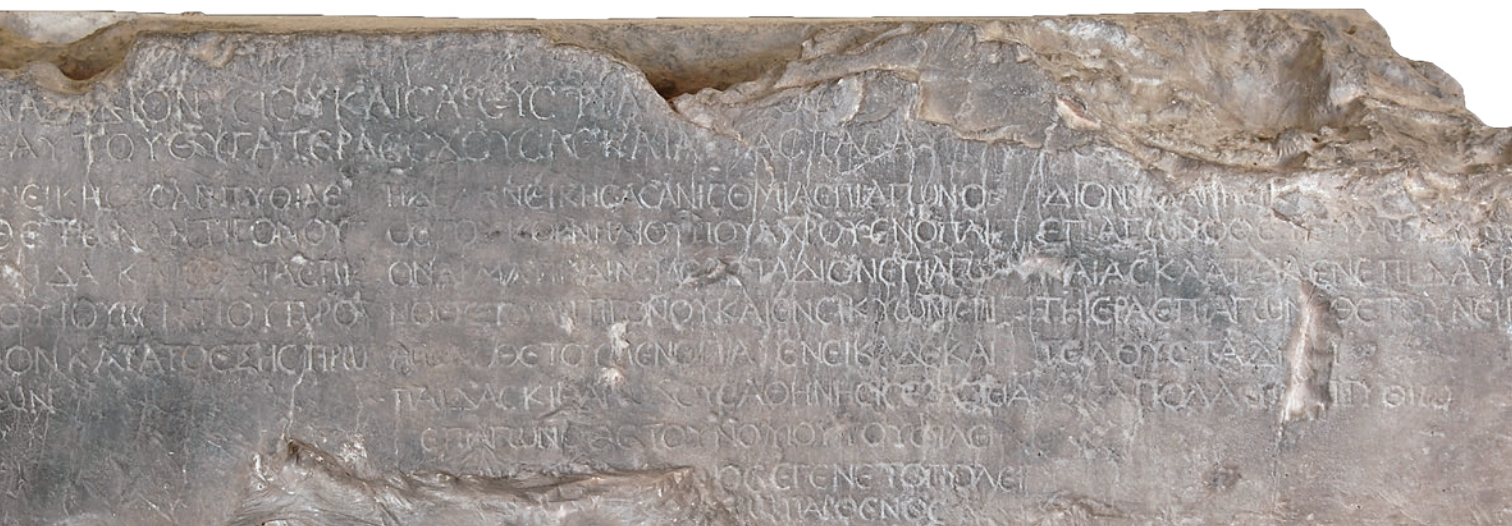
Στους Δελφούς μεγάλη ήταν η σημασία του νερού. Οι διαχειριστές του ιερού πραγματοποιούσαν σε πολλά σημεία έργα παροχέτευσης ή εγκλωβισμού των υδάτων, σήμερα ορατά κυρίως στο χώρο του θεάτρου και ψηλότερα από τη δυτική στοά, ενώ μερίμνησαν για τη διαμόρφωση κρηνών ήδη από τους αρχαϊκούς χρόνους. Η πιο ονομαστή από αυτές είναι η Κασταλία, η οποία τροφοδοτούσε το ιερό με το νερό για τον εξαγνισμό των πιστών πριν από την πομπή για τη θυσία. Μια άλλη κρήνη επίσης ονομαστή, καθώς κατά τον Πausanias έδινε τη μαντική δύναμη στις ιέρειες, ήταν η Κασσώτις, η οποία βρισκόταν κοντά στη ΒΑ γωνία του ναού. Με αυτήν ταυτίζεται η κρήνη την οποία κατασκεύασε ή επισκεύασε ο Τίτος Φλάβιος Μεγαλίνος (Μ.Δ. 3959, εικ. 10).

Κορύφωση της λατρείας ήταν η θυσία στο βωμό. Η τελετή περιλάμβανε μεταξύ άλλων την απόδοση του *πελάνου*, όρου ο οποίος στους Δελφούς αποδίδει μια χρηματική εισφορά για κάθε προσφερόμενη θυσία. Στην επιγραφή που μνημονεύει την απόδοση του πελάνου από τους Φασπλίτες της Λυκίας κατά τα τέλη του 5ου ή τις αρχές του 4ου αι. π.Χ., οι τιμές διακρίνονται στους λεγόμενους δημόσιους πελάνους —οφειλές για τις προσφερόμενες θυσίες στο όνομα μιας πόλης—, και στον πέλανο τον ιδιωτικό — μια οφειλή για την προσφορά από έναν πολίτη της πόλης αυτής στο όνομά του (Μ.Δ. 3970). Η πομπή και γενικότερα οι τελετές στο ιερό συνοδεύονταν από την απαγγελία ασμάτων, που είχαν συντεθεί από φημισμένους υμνωδούς. Εκτός από τον ύμνο του Αθηναίου Λιμένιου, που χαράχθηκε στον τοίχο του Θησαυρού των Αθηναίων, υπήρχαν και άλλοι ύμνοι, δύο από τους οποίους (4ος αι. π.Χ.) χαράχθηκαν σε κιονίσκους που εκτίθενται στην επιγραφική στοά (Μ.Δ. 720).

Μια από τις σημαντικότερες στιγμές στην ιστορία του δελφικού ιερού υπήρξε η εισβολή των Γαλατών στην Κεντρική Ελλάδα κατά το 279/8 π.Χ. Στην απόκρουσή τους συνέβαλαν τα μέγιστα οι Αιτωλοί, οι οποίοι στο εξής λαμβάνουν τον έλεγχο του ιερού. Σε ανάμνηση αυτής της νίκης καθιερώθηκαν αγώνες πανελλήνιοι, τα Αμφικτυονικά Σωτήρια, τα οποία λίγο μετά τα μέσα του 3ου αι. π.Χ. αναδιοργανώθηκαν από τους Αιτωλούς και μετονομάστηκαν σε Αιτωλικά Σωτήρια. Προκειμένου οι νέοι αγώνες να θεωρηθούν ως πεντετηρικοί και πανελλήνιοι, οι Αιτωλοί απέστειλαν θεωρούς στις πόλεις, ζητώντας τους την αναγνώριση των αγώνων. Μία

05

06

από τις επιγραφές της στοάς σώζει την απάντηση της πόλης των Χίων (Μ.Δ. 2275).

Στους αγώνες συμμετείχαν αθλητές από όλες τις ελληνικές πόλεις. Τα ονόματά τους χαράσσονταν σε στήλες, από τις οποίες έχουν διατηρηθεί κατάλογοι των αγωνιζομένων στα Αμφικτυονικά Σωτήρια και των νικητών στα Αιτωλικά Σωτήρια, πιθανώς κατά το 246/5 π.Χ. Στους καταλόγους οι νικητές κατατάσσονταν ανάλογα με το αγώνισμά τους και, όπου ήταν απαραίτητο, κατά τάξεις ανάλογα με την ηλικία τους. Τέλος, ο νικητής μπορούσε να ανιδρώσει ένα άγαλμα στο ιερό, προκειμένου να αποδώσει στο θεό τιμές για τη μεγάλη νίκη, ενώ ο ίδιος θα κρατούσε τη δόξα. Ο αθλητής προέβαλλε τη σπουδαιότητά του με την αναγραφή και των νικών που είχε επιτύχει και πριν από τη συμμετοχή του στους δελφικούς αγώνες. Ένας αθλητής κατά τα μέσα του 2ου αι. μ.Χ. είχε νικήσει σε αγώνες στη Ρώμη, τη Δικαιαρχία, τη Νεάπολη, τη Νικόπολη, το Άργος, την Ολυμπία, την Αθήνα, τις Πλαταιές, τη Ρόδο, τη Μίλητο, τις Τράλλεις, τις Σάρδεις, την Έφεσο, τη Νεοκαισάρεια, την Τύρο, την Ανάζαρβο (στην Κιλικία) και την Αντιόχεια. Δηλώνεται, επίσης, ότι ήταν νικητής σε δύο, τρεις ή ακόμα και τέσσερις διαδοχικούς αγώνες (Μ.Δ. 2461, εικ. 5). Ανάλογη είναι η επιγραφή στη βάση αγάλματος προς τιμήν του Δημόστρατου από τη Δαμασκό, ενός πολίτη των Σάρδεων, ο οποίος έζησε κατά το τελευταίο τέταρτο του 2ου και τις αρχές του 3ου αι. μ.Χ. Συμμετείχε σε αγώνες παγκρατίου και από την επιγραφή πληροφορούμαστε ότι ο ίδιος νίκησε δύο φορές στους μεγάλους αγώνες της περιόδου (Μ.Δ. 6793). Ιδιαίτερο είναι το μνημείο που αφιέρωσε ο Ερμησιάναξ από τις Τράλλεις, σε ανάμνηση των νικών που πέτυχαν οι κόρες του, η Τρυφώσα, η Ηδέα και η Διονυσία, σε πανελλήνιους αγώνες κατά το δεύτερο τέταρτο του 1ου αι. μ.Χ. Πρόκειται για το μοναδικό κείμενο που αναφέρεται σε βίο αθλητριών. Ο πατέρας τους, ένας ισχυρός πολίτης των Τράλλεων που είχε τιμηθεί από τις πόλεις των Αθηνών και των Δελφών με την εκχώρηση «πολιτείας» (πολιτικών δικαιωμάτων), ανέγειρε μνημείο και χάραξε στη βάση του τον κατάλογο των επιτυχιών τους. Το κείμενο αποδεικνύει την ύπαρξη κατά την Αυτοκρατορική περίοδο ειδικών αγωνισμάτων για γυναίκες (στάδιον παρθένων, δηλαδή αγώνας ταχύτητας περίπου 200 μ. κατά μήκος του σταδίου) καθώς και αγώνων μουσικών και θεατρικών. Παλαιότερα οι γυναίκες μπορούσαν να μετέχουν στους Πυθικούς Αγώνες ως ιδιοκτήτριες άρματος, ενώ στους μουσικούς αγώνες άρχισαν να συμμετέχουν από τα ελληνιστικά χρόνια (Μ.Δ. 1823, εικ. 6).

Μία από τις πιο ενδιαφέρουσες μαρτυρίες είναι η επιγραφή για έναν κοσμοπολίτη μουσικό. Το όνομά του δυστυχώς διαβάζεται μόνο αποσπασματικά, Μ. ΑΥΡΗΛΙΟΣ Ο - - -. Φέρει το ρωμαϊκό όνομα του γένους των Aurelii, το οποίο διαδόθηκε στις ελληνόγλωσσες επαρχίες μετά την εκχώρηση της ρωμαϊκής πολιτείας με την Constitutio Antoniana το 212 μ.Χ., γεγονός που επιτρέπει την υπόθεση ότι ο μουσικός μας έζησε μάλλον στις αρχές του 3ου αι. μ.Χ. Καταγόταν από την Άγκυρα και νίκησε στον αγώνα των Πυθίων ως *πυθαύλης*, ερμηνεύοντας δηλαδή ως αυλητής το πύθιο μέλος που συνόδευε την αναπαράσταση της μάχης ανάμεσα στον Απόλλωνα και τον Πύθωνα. Η πόλη του, προκειμένου να τον τιμήσει, έστησε το άγαλμά του και

05

Στήλη στην οποία μνημονεύεται αθλητής που, κατά τα μέσα του 2ου αι. μ.Χ., νίκησε σε πάμπολλους αγώνες από τη Ρώμη έως την Αντιόχεια (Μ.Δ. 2461).

06

Επιγραφή σε μνημείο που αφιέρωσε ο Ερμησιάναξ από τις Τράλλεις σε ανάμνηση των νικών που πέτυχαν οι κόρες του σε πανελλήνιους αγώνες κατά το β' τέταρτο του 1ου αι. μ.Χ. (Μ.Δ. 1823).

07

Επιγραφή για έναν κοσμοπολίτη μουσικό, που έζησε μάλλον στις αρχές του 3ου αι. μ.Χ. Τα στεφάνια, τα οποία αποδίδονται ως απλές, ρηχές κυκλικές κοιλότητες, αντιστοιχούν σε περίπου 45 νίκες που πέτυχε σε αγώνες από τη Ρώμη έως την Κιλικία (Μ.Δ. 1274 + 1194).

στη βάση χάραξε τις επιτυχίες του. Συγκεκριμένα, στην επίστεψη αναγράφηκαν τα ονόματα των πόλεων που του χορήγησαν την πολιτεία, το δικαίωμα δηλαδή να εγγραφεί στους καταλόγους πολιτών της πόλης, δικαίωμα το οποίο κάποιες φορές συνοδεύεται με το αξίωμα του βουλευτή. Σύμφωνα με την επιγραφή, ο μουσικός ήταν πολίτης της Σμύρνης, της Εφέσου, της Αθήνας, της Νίκαιας, της Λακεδαιμόνας, της Προύσας, του Βρινδησίου, της Περγάμου, της Κορίνθου, των Θεσπιών, του Άργους, της Λαοδίκειας και της Ταρσού. Στον κορμό της βάσης υπάρχουν στεφάνια (αποδίδονται ως απλές, ρηχές κυκλικές κοιλότητες) που αντιστοιχούν σε περίπου 45 νίκες τις οποίες πέτυχε σε αγώνες από τη Ρώμη έως την Κιλικία (Μ.Δ. 1274 + 1194, εικ. 7).

Οι επιγραφές που εκτίθενται στη στοά ρίχνουν φως σε αποσπασματικές αλλά σημαντικές πτυχές της ιστορίας των ελληνικών πόλεων και ηγεμονιών κατά τους κλασικούς και τους ελληνιστικούς χρόνους. Σύμφωνα με παλαιά παράδοση, ο νικητής σε έναν πόλεμο όφειλε να αφιερώσει στους Δελφούς το ένα δέκατο της λείας από τον εχθρό. Τα αρχαιότερα μνημεία μέσα στον ιερό περιβόλο, κυρίως κατά μήκος και εκατέρωθεν της Ιεράς Οδού, του δρόμου που διέσχιζε το ιερό, ήταν αφιερώματα που χρηματοδοτήθηκαν από τα λάφυρα πολέμων. Σε αυτήν την κατηγορία ανήκει το ανάθημα της αρκαδικής πόλης των Καφυνών, οι οποίοι ανέθεσαν τη δεκάτη από τα λάφυρα μιας νικηφόρας μάχης που πέτυχαν κατά το πρώτο μισό του 5ου αι. π.Χ. (Μ.Δ. 1562).

Οι αναθηματικές επιγραφές συνήθως συνόδευαν κάποιο ανάγλυφο ή ολόγλυφο πλαστικό έργο ή κάποιο οικοδόμημα, το οποίο αφιερωνόταν στο θεό. Οι αναθέτες ήταν πόλεις, ηγεμόνες ή ευκατάστατα πρόσωπα και προέρχονταν από όλα τα μήκη και πλάτη του ελληνόφωνου κόσμου ή και εκτός αυτού. Ένδειξη της εμβέλειας του ιερού στις παρυφές του ελληνισμού είναι το ανάθημα των Τυρρηνών κατά τα τέλη του 6ου αι. ή το πρώτο τρίτο του 5ου αι. π.Χ. Φαίνεται ότι πάνω στη σωζόμενη βάση είχε εγερθεί ορειχάλκινος κίονας που υποστήριζε λέβητα. Στο κάτω μέρος του αφιερώματος υπάρχουν δύο κατάλογοι με ονόματα νικητών των αγώνων των Σωτηρίων που χρονολογούνται περί το 225 π.Χ., ενώ στη δεξιά πλευρά και στην πίσω όψη, δύο ακόμη κατάλογοι με ονόματα νικητών (Μ.Δ. 1560 + 4074). Λίγο νεότερο είναι το ανάθημα της πόλης της Σάμου, το οποίο ανάγεται στις αρχές του 5ου αι. π.Χ. Η βάση θα έφερε χάλκινο άγαλμα φυσικού μεγέθους, όπως προκύπτει από τις εμφανείς κοιλότητες στην άνω επιφάνεια (Μ.Δ. 1790), ενώ στο δεύτερο τέταρτο του ίδιου αιώνα στήθηκε έφιππος ανδριάντας, ανάθημα των Θεσσαλών (Μ.Δ. 7575).

Σταδιακά, ήδη από τον 5ο αι. π.Χ. και συχνότερα κατά τους επόμενους αιώνες, αναθέτες δεν ήταν μόνο πόλεις ή ηγεμόνες. Κατά τα μέσα του 5ου αι. π.Χ. οι γιοι του Φαῦλλου από το Μεταπόντιο αφιέρωσαν ένα άγαλμα, ίσως στη μορφή του ίδιου του θεού (Μ.Δ. 1618, εικ. 8). Στο πρώτο μισό του 4ου αι. π.Χ. χρονολογείται το αφιέρωμα του Λακεδαιμονίου Λανδρίδα (Μ.Δ. 1411) και στα μέσα του ίδιου αιώνα το μνημείο του Δαμαίου, γιου του Αντιδώρου, από τους Δελφούς (Μ.Δ. 1758). Περίπου σύγχρονο είναι το ανάθημα του Ξένωνος από την Οπουντία Λοκρίδα και του γιου του Διοκλή. Κάτω από την κυρίως αναθηματική επιγραφή υπάρχει άλλη, έμμετρη, σε τρία δίστιχα στα οποία γίνεται ιδιαίτερη μνεία σε τιμές που του απονεμήθηκαν από την Αμφικτυονία και την πόλη των Δελφών (Μ.Δ. 30934). Γύρω στο 175 π.Χ. ο Πραξίας από τους Δελφούς ανέθεσε το άγαλμα του γιου του Ευδόκου, πρώτου μεταξύ των παιδών στους αγώνες των Βασιλείων (Μ.Δ. 30936). Οι αναθέτες ήταν κατά κανόνα άνδρες· μία από τις λίγες γυναίκες αναθέτες ήταν η Πάσιχον, η σύζυγος του Ξένωνα, ο οποίος διετέλεσε ιερέας του Απόλλωνα έως το 180 π.Χ. Η ίδια ήταν ιέρεια της Ειλειθυίας και ο γιος τους, ο Βούλων, απεστάλη στη Ρώμη το 189 π.Χ. ως πρεσβευτής. Το μνημείο αυτής της σημαντικής οικογένειας πρέπει να στήθηκε πριν από το 189 π.Χ., διότι μεταξύ των αναθετών αναγράφεται και ο Βούλων, ο οποίος, όπως γνωρίζουμε από άλλες πηγές, δολοφονήθηκε μετά την επιστροφή του από τη Ρώμη (Μ.Δ. 820, εικ. 16).

08

08

Αναθηματική επιγραφή (μέσα του 5ου αι. π.Χ.) που αναφέρει ότι οι γιοι του Φαῦλλου από το Μεταπόντιο αφιέρωσαν ένα άγαλμα, ίσως στη μορφή του ίδιου του θεού (Μ.Δ. 1618).

09

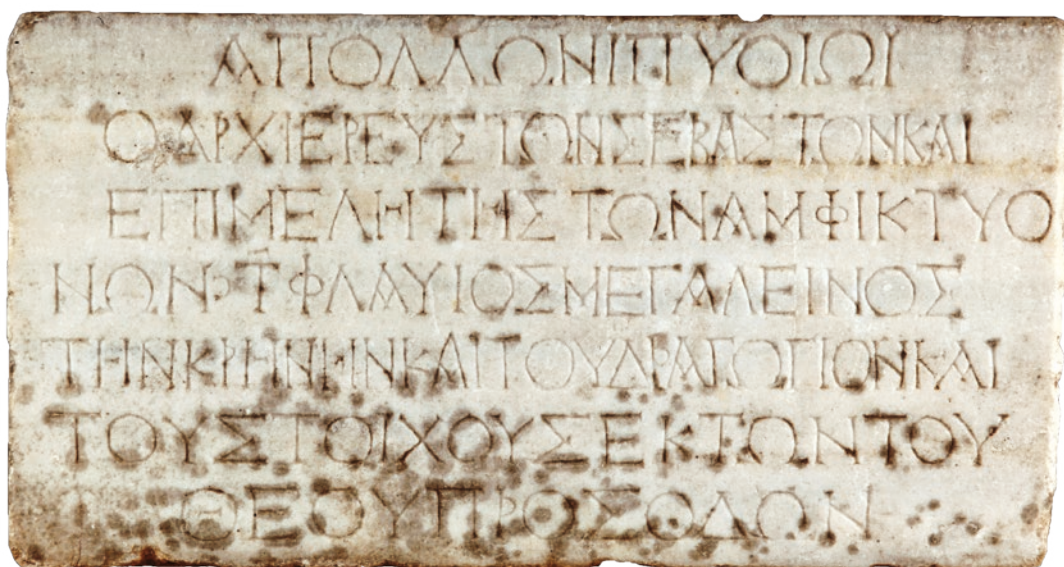
Ενέπιγραφες αγαλματικές βάσεις εμπρός από τη Στοά των Αθηναίων.

10

Επιγραφή μνημονεύει το όνομα του Τίτου Φλάβιου Μεγαλίνου, που κατασκεύασε ή επισκεύασε κρήνη κοντά στη ΒΑ γωνία του ναού, η οποία ταυτίζεται με την Κασσώτιδα (Μ.Δ. 3959).

09

10

Κατά τον 3ο αι. π.Χ. και στις αρχές του επόμενου αιώνα ιδιαίτερα στενές ήταν οι σχέσεις ανάμεσα στο ιερό και τους Ατταλίδες. Οι βασιλείς της Περγάμου προέβησαν στην ανάθεση μνημείων, ενώ, σύμφωνα με τις επιγραφικές μαρτυρίες, το 159/8 π.Χ. οι κάτοικοι των Δελφών έλαβαν από τους βασιλείς της Περγάμου, τον Ευμένη Β' και τον Άτταλο Β', οικονομική υποστήριξη προκειμένου να οικοδομήσουν ή να ολοκληρώσουν το θέατρο. Σε αναγνώριση αυτών των ευεργεσιών η πόλη των Δελφών εξέδωσε τιμητικό ψήφισμα για τον Φιλέταιρο, τον πρώτο από τους Ατταλίδες, κατά το πρώτο τρίτο του 3ου αι. π.Χ. (Μ.Δ. 442), ενώ σχεδόν έναν αιώνα αργότερα οι Αιτωλοί έστησαν το άγαλμα του Ευμένη Β'. Η βάση πάνω στην οποία χαράχτηκε η ανάθεση, ύψους 10 μ. περίπου, ορθωνόταν δίπλα στο βωμό του Απόλλωνα (Μ.Δ. 1566, εικ. 13).

Σε τελείως διαφορετικούς ιστορικούς συνειρμούς παραπέμπει το αφιέρωμα της Πραξώς (Μ.Δ. 4812). Σπάνια συναντάμε στους Δελφούς κάποιο γυναικείο όνομα που ταυτίζεται από φιλολογική μαρτυρία. Η Πραξώ υπήρξε σύζυγος επιφανούς πολίτη των Δελφών αλλά στην ιστορία έμεινε λόγω της εμπλοκής της στο σχέδιο δολοφονίας του βασιλιά της Περγάμου Ευμένη Β'. Σύμφωνα με τον Λίβιο, όταν ο Ευμένης επέστρεφε από τη Ρώμη, όπου ενώπιον της Συγκλήτου πρόβαλε κατηγορίες κατά του Περσέα, πείθοντας τους Ρωμαίους να πολεμήσουν κατά του Μακεδόνα βασιλιά, ο τελευταίος οργάνωσε σχέδιο δολοφονίας του Ευμένη. Η πράξη αποφασίστηκε να τελεστεί στο ιερό των Δελφών, από όπου ο Ατταλίδης βασιλιάς θα διερχόταν κατά το ταξίδι επιστροφής του, προκειμένου να προσφέρει θυσία στον Απόλλωνα. Για να πετύχει το σχέδιό του, ο Περσέας δωροδόκησε τον Εύανδρο από την Κρήτη, αρχηγό μιας ομάδας μισθοφόρων, καθώς και τρεις Μακεδόνες. Τους έδωσε, επίσης, επιστολή για την Πραξώ, η οποία διατηρούσε φιλικές σχέσεις με τον Περσέα και με την οικονομική της επιφάνεια αποτελούσε εξέχον μέλος της κοινωνίας των Δελφών. Οι δολοφόνοι έπληξαν τον Ευμένη, όταν ο βασιλιάς ανέβαινε από την Κίρρα στους Δελφούς, σε ένα σημείο όπου ο δρόμος στένευε τόσο μεταξύ ενός τοίχου και του γκρεμού, ώστε η πολυπληθής συνοδεία ήταν υποχρεωμένη να πορεύεται κατά στίχο, αφήνοντας το βασιλιά έκθετο. Τότε οι μισθοφόροι άρχισαν να εκτοξεύουν πάνω από τον τοίχο μεγάλες πέτρες, από τις οποίες μία πέτυχε τον Ευμένη στο κεφάλι. Αρχικά οι ακόλουθοί του σαστισμένοι τον εγκατέλειψαν, εκτός από έναν, τον Πανταλέοντα από την Αιτωλία. Γρήγορα, όμως, επέστρεψαν και καταδίωξαν τους επίδοξους δολοφόνους μέχρι την κορυφή του Παρνασσού. Ο Ευμένης, για τον οποίο όλοι πίστεψαν ότι είχε σκοτωθεί και η σχετική φήμη έφτασε μέχρι την Πέργαμο και τη Ρώμη, ανέκτησε τις αισθήσεις του, την επόμενη ημέρα μεταφέρθηκε στο λιμάνι και από εκεί με πλοίο αρχικά στην Κόρινθο και μετά στην Αίγινα. Η τύχη της Πραξώς, στο σπίτι της οποίας εξυφάνθηκε το σχέδιο της δολοφονίας, δεν είναι γνωστή, αν και

μπορούμε να υποθέσουμε ότι θα υπέστη τις συνέπειες της πράξης της στη Ρώμη, όπου τη μετέφερε ο Γάιος Βαλέριος, απεσταλμένος της Συγκλήτου στην Ελλάδα.

Η Ρωμαϊκή περίοδος αντιπροσωπεύεται με βάθρα αγαλμάτων τα οποία ανίδρυσε η Αμφικτυονία σε απόδοση τιμών προς τον αυτοκράτορα ή τους Ρωμαίους ανθύπατους, διοικητές της επαρχίας της Αχαΐας. Τέτοια είναι η βάση για το άγαλμα του αυτοκράτορα Αδριανού, στην οποία επίσης μνημονεύεται ο ιερέας Μέστριος Πλούταρχος (Μ.Δ. 2498 + 3443, εικ. 11), καθώς και του ανθύπατου της Αχαΐας Αβίδιου Κύπριου, τον οποίο ο Πλούταρχος αναφέρει ως έναν από τους φίλους του (Μ.Δ. 54). Μία από τις σημαντικότερες παρεμβάσεις της αυτοκρατορικής διοίκησης στα πράγματα της επαρχίας της Αχαΐας ήταν η επανίδρυση από τον Αύγουστο της Πυλαιοδελφικής Αμφικτυονίας με αύξηση του αριθμού των μελών της από 24 σε 30 και μεταβολή της σύνθεσής της. Η Νικόπολη, η πόλη την οποία είχε ιδρύσει ο Αύγουστος σε ανάμνηση της νίκης του επί του Αντωνίου στο Άκτιο, χάρη στην εύνοια του αυτοκράτορα απέκτησε σημαντική θέση στην ανανεωμένη Αμφικτυονία και στο εξής καταγράφεται συχνά η παρουσία Νικοπολιτών στο δελφικό ιερό. Το βλέπουμε στην αγαλματική βάση για τον Αμφικτύονα Μ. Ούλπιο Δοκήτιο Λούκιο (Μ. Ulpius Docetius Lucius) από τη Νικόπολη, την οποία η Αμφικτυονία ανίδρυσε επί της αρχής του Τραϊανού ή του Αδριανού, σε ανταπόδοση των ιδιαίτερων υπηρεσιών του, μεταξύ άλλων του εορτασμού των Πυθικών Αγώνων και της οικονομικής επιβάρυνσης για την αποστολή μιας πρεσβείας (Μ.Δ. 1445, εικ. 12).

Στην επιγραφική στοά εκτίθεται επίσης το ανάθημα του Ηρώδη Λεύκιου Βιβούλλιου Ίππαρχου Τιβέριου Κλαύδιου Αττικού, ή πιο απλά του Ηρώδη του Αττικού από τον Μαραθώνα. Είναι γνωστό ότι ο Ηρώδης δαπάνησε πολλά χρήματα για τον εξωραϊσμό μνημείων που συνδέονταν με το ένδοξο παρελθόν, όπως στην Αθήνα, το Παναθηναϊκό Στάδιο και το Ωδείο, στην Ολυμπία, όπου χρηματοδότησε την κατασκευή υδραγωγείου, στην Κόρινθο, όπου μερίμνησε για την επισκευή της κρήνης Πειρήνης και αλλού. Στους Δελφούς ο Ηρώδης δαπάνησε χρήματα για τον εξωραϊσμό του Σταδίου, όπου μέχρι εκείνη την εποχή οι θεατές κάθονταν καταγής. Με τις εργασίες το θέατρο απέκτησε λίθινα εδώλια και μια μνημειώδη πύλη, μοναδική στην Ελλάδα, η οποία συνίσταται σε τέσσερις πυλώνες που πλαισιώνουν τρεις κόγχες για την τοποθέτηση αγαλμάτων. Σε ένδειξη ευγνωμοσύνης, οι πολίτες των Δελφών ανέθεσαν αγάλματα του Ηρώδη και των μελών της οικογένειάς του. Ο ίδιος ανήγειρε άγαλμα για το γιο του, από το οποίο εκτίθεται η βάση του (Μ.Δ. 4071).

Άμεσα συνυφασμένη με το ιερό του Απόλλωνα ήταν η πόλη των Δελφών, η οποία εκτεινόταν έξω από τον ιερό περίβολο. Το πολιτικό της κέντρο βρισκόταν μέσα στο ιερό, καθώς το βουλευτήριο εντοπίζεται αμέσως στα ανατολικά του Θησαυρού των Αθηναίων. Από τα ψηφίσματα της πόλης των Δελφών στην επιγραφική στοά εκτίθενται τέσσερις ενεπίγραφοι λίθοι. Πρόκειται για τιμητικά ψηφίσματα με τα οποία τιμώνται Φωκείς, ένας από την πόλη Χαράδρα, άλλος από το Τιθρώνιο και ένας τρίτος από την Ελάτεια (Μ.Δ. 4343), πολίτες από τις πόλεις Σόλοι, Νεάπολη, Μεταπόντιο, Άργος, Μύλασα και Βρούττιο (Μ.Δ. 718), Αθηναίοι και ένας Λακεδαιμόνιος (Μ.Δ. 1110 + 1109). Γύρω στο 175 π.Χ. ο Ανδρoοθeneίδας, ο γιος του Κρινία, πολίτη της Τολοφώνας, και ο αδελφός του, ο Αριστόμαχος, πολίτης της Οιάνθειας, ζητούν να τους επιβιβαιωθούν τα προνόμια που είχαν δοθεί στον παππού τους και στους απογόνους του. Η πόλη των Δελφών συγκατατίθεται στο αίτημά τους και ένα μέλος της ορίζεται ως εγγυητής της προξενίας που ανανεώνεται (Μ.Δ. 3471). Ένα ακόμα ψηφίσμα ρίχνει φως στη μεταβολή της στάσης ενός πολιτικού σώματος, στην προκειμένη περίπτωση της πόλης των Δελφών, προς πρόσωπα τα οποία παλαιότερα είχαν λάβει τιμές και προνόμια που αργότερα τους αφαιρέθηκαν. Κατά το 159/8 π.Χ. η πόλη των Δελφών απένειμε τιμές σε έναν ξένο, ο οποίος είχε ανανεώσει και επαυξήσει τις ευεργεσίες των προγόνων του προς την πόλη. Αργότερα, και για άγνωστο λόγο, το όνομα του

11

11

Επιγραφή στη βάση αγάλματος του αυτοκράτορα Αδριανού, στην οποία αναφέρεται ο ιερέας Μέστριος Πλούταρχος (Μ.Δ. 2498+3443).

12

Επιγραφή στην αγαλματική βάση για τον Αμφικτύονα Μ. Ούλπιο Δοκήτιο Λούκιο από τη Νικόπολη. Το μνημείο ανίδρυσε η Αμφικτυονία επί της αρχής του Τραϊανού ή του Αδριανού σε ανταπόδοση των ιδιαίτερων υπηρεσιών του, μεταξύ άλλων του εορτασμού των Πυθικών Αγώνων και της οικονομικής επιβάρυνσης για την αποστολή πρεσβείας (Μ.Δ. 1445).

13

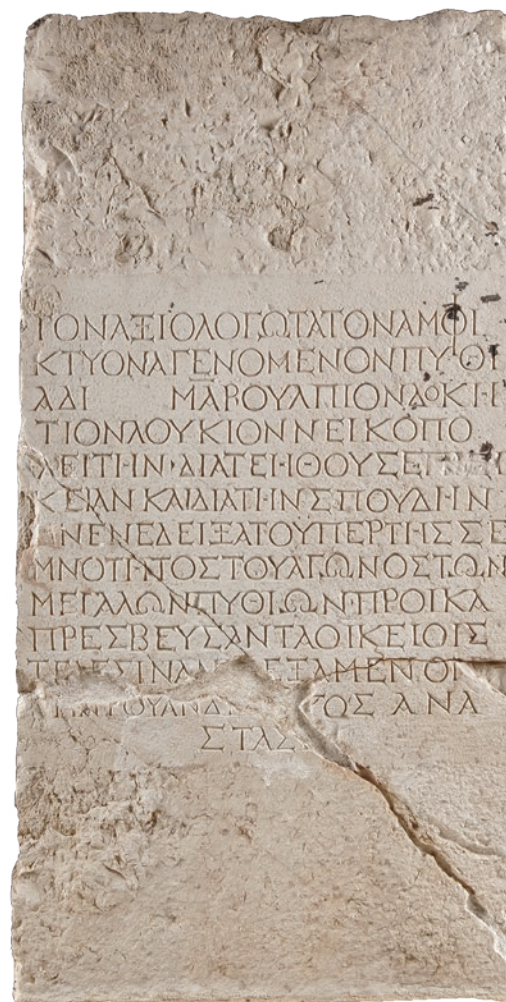
Επιγραφή στη βάση του αγάλματος του Ευμένη Β', που βρισκόταν δίπλα στο βωμό του Απόλλωνα (Μ.Δ. 1566).

ευεργέτη καθώς και η εθνικότητά του απολαξεύτηκαν, γεγονός που ισοδυναμεί με καταδίκη σε λήθη (Μ.Δ. 3798, εικ. 15).

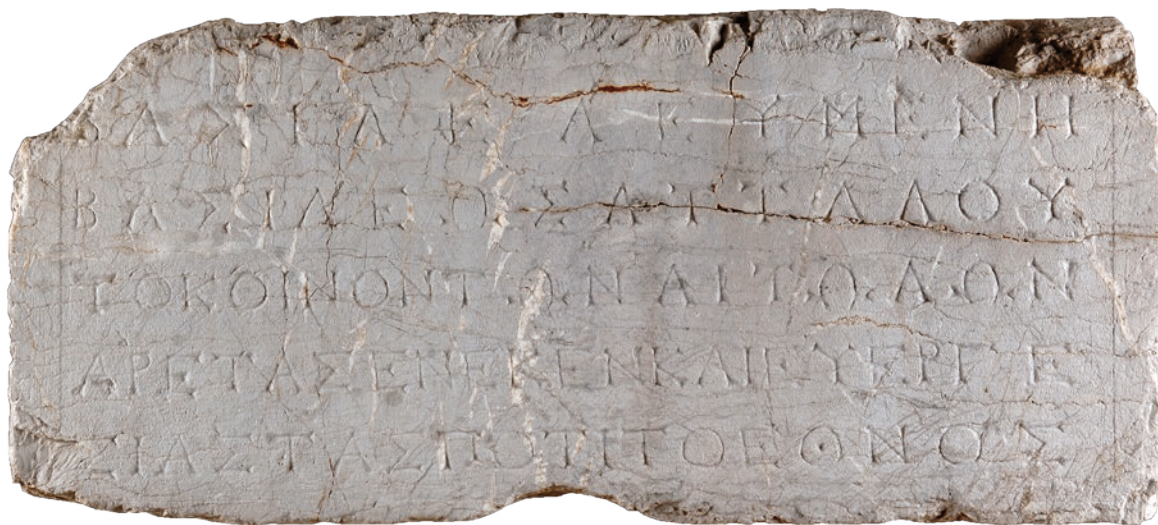
Στην επιγραφική στοά εκτίθενται ακόμη μνημεία που μνημονεύουν γνωστές ιστορικές προσωπικότητες. Ο επισκέπτης της στοάς διαβάζει σε μικρό κομμάτι λευκού μαρμάρου, που βρέθηκε στον πυθμένα ενός πηγαδιού στους Δελφούς, το όνομα του Αριστοτέλη, καθώς και του ανιψιού και μαθητή του, Καλλισθένη. Ο Σταγειρίτης φιλόσοφος συνέγραψε τον κατάλογο των νικητών στους Πυθικούς Αγώνες, βοηθούμενος από τον Καλλισθένη. Ο τελευταίος είναι γνωστό ότι αργότερα έγινε ο ιστοριογράφος του Μεγάλου Αλεξάνδρου, από τον οποίο πιθανόν δολοφονήθηκε. Η αποσπασματικότητα της επιγραφής δεν μας επιτρέπει να κατανόησουμε τους λόγους απόδοσης τιμών (Μ.Δ. 2829).

Στο ανάθημα των Μιλησίων τιμώνται ο Ιδριεύς και η Άδα, σύζυγοι και αδελφία, παιδιά του Εκατόμνου, ιδρυτή της ομώνυμης δυναστείας που κυβέρνησε τη σατραπεία, δηλαδή την ημιαυτόνομη διοικητική περιφέρεια του περσικού κράτους της Καρίας. Ο μεγαλύτερος αδελφός τους, ο Μαύσωλος, ο οποίος διαδέχθηκε τον Εκατόμνο, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο, ενισχύοντας τις αντίρροπες δυνάμεις που αναπτύσσονταν στο εσωτερικό της Περσικής Αυτοκρατορίας, ενώ το 357 π.Χ. συνέβαλε στην αποδόμηση της Αθηναϊκής Συμμαχίας, προκαλώντας την αποστασία της Χίου, της Κω, της Ρόδου και του Βυζαντίου. Μετά το θάνατό του, το 353 π.Χ., τον διαδέχθηκε η επίσης αδελφή και σύζυγός του Αρτεμισία, η οποία συνέλαβε και ξεκίνησε την οικοδόμηση ενός από τα επιβλητικότερα μνημεία της αρχαιότητας, του Μουσουλείου της Αλικαρνασσού, ταφικού μνημείου που προοριζόταν να στεγάσει το σώμα του νεκρού συζύγου της και θεωρήθηκε ένα από τα επτά θαύματα. Μετά την κατάλυση του περσικού κράτους, ο Αλέξανδρος διατήρησε σε μεγάλο βαθμό τη διοικητική δομή στο νεοσύστατο κράτος του και όρισε την Άδα ως επικεφαλής της περιοχής. Το ανάθημα των Μιλησίων πρέπει να ανάγεται στα χρόνια 351–343 π.Χ., περίοδο κατά την οποία ο Ιδριεύς και η Άδα είχαν την αρχή από κοινού. Για το γλύπτη Σάτυρο από την Πάρο, που υπογράφει το μνημείο, είναι γνωστό ότι μαζί με τον Πυθεό συνέγραψαν μελέτη για το Μουσουλείο, στην ολοκλήρωση του οποίου συνέβαλαν επίσης κορυφαίοι γλύπτες της εποχής, ο Λεωχάρης, ο Βρύαζης, ο Πραξιτέλης και ίσως ο Τιμόθεος (Μ.Δ. 631).

Εκτίθεται ακόμα η βάση του αναθηματικού ανδριάντα των Φωκέων στον Απόλλωνα, ο οποίος απέδιδε τον Ξάνθιππο, τον απελευθερωτή της Ελάτειας. Συνοδεύεται από ένα επίγραμμα στο οποίο εξάιρεται η νίκη του κατά του Κασσάνδρου, του βασιλιά της Μακεδονίας. Ο Ξάνθιππος εξελέγη δέκα φορές ταγός των Θεσσαλών μεταξύ των ετών 304 και 285 π.Χ., οπότε και πέτυχε, συμμαχώ-

12

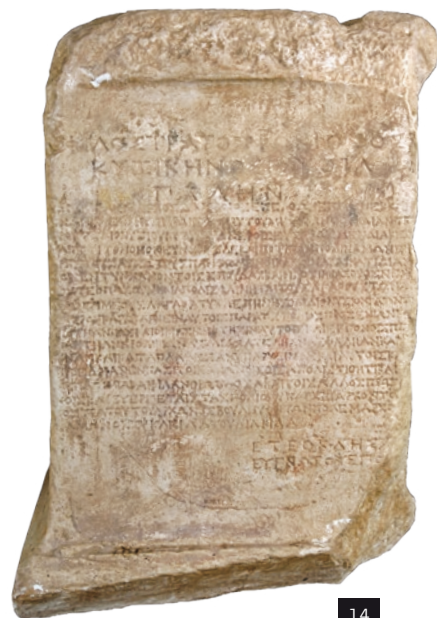
13

ντας με τον Λυσίμαχο, να εκδιώξει τις μακεδονικές φρουρές του Αντίγονου από τη Φωκίδα. Το μνημείο στους Δελφούς στήθηκε μεταξύ των ετών 273 και 270 π.Χ. και αποτελούνταν από δύο ισομεγέθεις κυβόλιθους. Το άγαλμα το έπλασε ο γλύπτης Λύκος (Μ.Δ. 3725).

Δύο από τις επιγραφές της στοάς αποτελούν μαρτυρίες του σεβασμού που έτρεφαν οι αρχαίοι για τους δικούς τους προγόνους. Τέτοια είναι η περίπτωση της βάσης για τον Θάσιο πυγμάχο και δρομέα Θεαγέννη, ο οποίος υπήρξε ένας από τους πιο φημισμένους αθλητές της αρχαιότητας, καθώς σύμφωνα με την αρχαία παράδοση είχε καταφέρει να κερδίσει 1.400 στεφάνια και άρα να πετύχει ισάριθμες νίκες. Για τον Θεαγέννη γνωρίζουμε ότι έζησε κατά τον 5ο αι. π.Χ. και ότι πέτυχε τις νίκες του μεταξύ των ετών 480 και 450 π.Χ. Κρίνοντας, ωστόσο, από το σχήμα των γραμμάτων, συμπεραίνουμε ότι ο δελφικός κατάλογος με τις σημαντικότερες νίκες του χαράχθηκε σε λίθο στις αρχές του 4ου αι. π.Χ., ίσως αντικαθιστώντας παλαιότερο βάθρο ή με την ευκαιρία της αναγωγής του σε αντικείμενο λατρείας στην αγορά της Θάσου, όπου, όπως είναι γνωστό, τιμήθηκε ως *ἥρως δεράπων* (Μ.Δ. 3835). Η δεύτερη επιγραφή είναι ένα επίγραμμα που χαράχθηκε με πρωτοβουλία της πόλης Κυζίκου, προκειμένου να τιμήσει έναν πολίτη της, τον αστρονόμο Κάλλιππο, ο οποίος έζησε τον 4ο αι. π.Χ. Η πόλη του ανήγειρε χάλκινο άγαλμα, στη βάση του οποίου χαράχθηκε ένα επίγραμμα. Κατά τον 2ο αι. και με την ευκαιρία της επισκευής του αγάλματος, η αρχική επιγραφή απολαξεύτηκε και σε άλλη όψη του λίθου χαράχθηκε εκ νέου το επίγραμμα με κάποιες μικρές διαφοροποιήσεις από το αρχικό (Μ.Δ. 4356).

Ιδιαίτερη σημασία για την ιστορία της πλαστικής και της προσωπογραφίας των καλλιτεχνών έχουν οι βάσεις τις οποίες υπογράφουν ονομαστοί και μη γλύπτες. Εκτός από το γλύπτη Σάτυρο, για τον οποίο έγινε λόγος πιο πάνω, πολλοί είναι ακόμα οι καλλιτέχνες που υπογράφουν αγαλματικές βάσεις που βρέθηκαν στο ιερό. Άγνωστος από αλλού είναι ο γλύπτης Ετεοκλής, ο οποίος υπέγραψε κατά το τελευταίο τέταρτο του 4ου ή τις αρχές του 3ου αι. π.Χ. το βάθρο του Φιλόστρατου από την Κύζικο, ενός νικητή στο άθλημα της πάλης (Μ.Δ. 1510, εικ. 14). Αντίθετα, γνωστός και από άλλες πηγές είναι ο εγγονός του συνώνυμου πρεσβύτερου γλύπτη Πραξιτέλης, ο οποίος εργάστηκε κατά τα τέλη του 4ου ή τις αρχές του 3ου αι. π.Χ., λαξέοντας το άγαλμα του Χαρίδημου από την Πιτάνη, ένα αφιέρωμα της πόλης της Αβύδου (Μ.Δ. 3951).

Αρκετές από τις επιγραφές ανάγονται στην ιδιωτική σφαίρα. Μια ενδιαφέρουσα ομάδα επιγραφών είναι οι απελευθερωτικές πράξεις, αυτές δηλαδή που αναφέρονται στην απελευθέρωση των δούλων από την ιδιωτική ή την κρατική κυριαρχία.

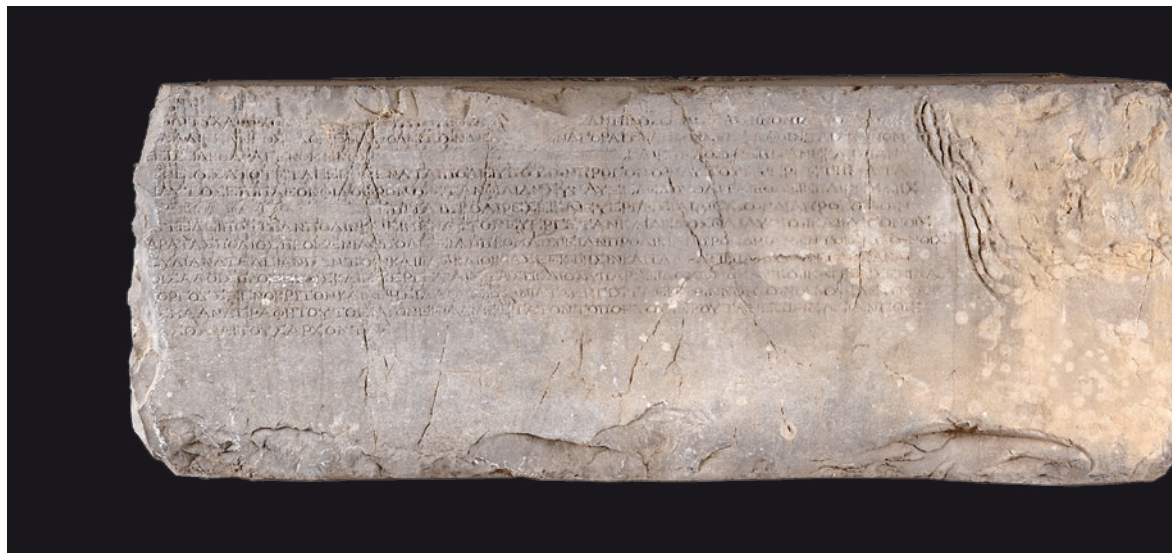

14

14
 Αγαλματική βάση του Φιλόστρατου από την Κύζικο, την οποία υπέγραψε ο γλύπτης Ετεοκλής κατά το τελευταίο τέταρτο του 4ου αι. ή τις αρχές του 3ου αι. π.Χ. (Μ.Δ. 1510).

15
 Ψήφισμα της πόλης των Δελφών: Το 159/8 π.Χ. απονεμήθηκαν τιμές σε έναν ξένο ευεργέτη της πόλης των Δελφών. Αργότερα το όνομα και η εθνικότητά του απολαξεύτηκαν, γεγονός που ισοδυναμεί με καταδίκη σε λήθη (Μ.Δ. 3798).

16
 Μία από τις λίγες γυναίκες αναθέτες ήταν η Πάσιχον, σύζυγος του Ξένωνα, ο οποίος διετέλεσε ιερέας του Απόλλωνα έως το 180 π.Χ. (Μ.Δ. 820).

15

Στους Δελφούς υπάρχουν περισσότερες από 600 επιγραφές χαραγμένες στον μεγάλο πολυγωνικό τοίχο που λειτουργούσε ως ανάλημμα του ανδῆρου για το ναό του Απόλλωνος. Στη θέση αυτή διασφαλιζόταν η δημοσιότητα της απελευθέρωσης, ενώ πιστευόταν ότι ο απελευθέρως αφιερωνόταν στο θεό. Το τυπικό ήταν συνήθως αρκετά απλό· ο κύριος απελευθέρωνε το δούλο, συνήθως θέτοντάς του κάποιους όρους, όπως τον όρο της παραμονής, δηλαδή της υποχρέωσης του απελευθερωμένου προσώπου να παραμείνει κοντά στον πρώην κύριό του για όσο χρόνο ο τελευταίος βρίσκεται στη ζωή μέχρι την οριστική του απελευθέρωση, την *ἀπόλυσιν*. Συνήθως η πράξη τελούνταν υπό την παρουσία ενός ή περισσότερων προσώπων, των μαρτύρων. Στην επιγραφική στοά εκτίθενται δύο ενεπίγραφοι λίθοι, ένας κιονίσκος (Μ.Δ. 1071) και μία ορθογώνια πλίνθος που φέρει επιγραφές και στις τέσσερις κατακόρυφες πλευρές. Στη μία από αυτές αναφέρεται ως μάρτυρας ο αυτοκράτορας Κλαύδιος (Μ.Δ. 21271).

Οι επιγραφές δεν είναι μόνο επίσημα ψηφίσματα ή φροντισμένα και τυπικά κείμενα προσφορών. Μεγάλος είναι ο αριθμός των επιτύμβιων λίθων που βρέθηκαν στην ευρύτερη περιοχή των Δελφών. Στην έκθεση του Μουσείου έχουν συγκεντρωθεί στήλες που παρουσιάζουν τη διαχρονική εμβέλεια του ιερού σε όλες τις περιοχές της Μεσογείου, όπου ζούσαν άποικοι ελληνικής καταγωγής. Πολίτες αυτών των μακρινών τόπων επισκέπτονταν το ιερό ως προσκυνητές ή στο πλαίσιο διπλωματικών επαφών. Σε κάποιες περιπτώσεις, ωστόσο, απεβίωσαν στο ιερό, όπου ετάφηκαν, και στον τάφο τους στήθηκαν επιτύμβιες στήλες, όπως κατά τον 6ο αι. π.Χ. για τον Απελλή, το γιο του Δήμωνος από τη Μασσαλία (Μ.Δ. 2364), για τον Βέμβακα από τις Θεσπιές της Βοιωτίας (Μ.Δ. 5338) ή για τον Αρχίδαμο, το γιο του Πυθέα από τον Σελινούντα (Μ.Δ. 2279, εικ. 1). Οι δύο αυτές στήλες έχουν μια επιπλέον σημασία για την ιστορία της γραφής, καθώς η μορφή των γραμμάτων και ο τρόπος γραφής της δεύτερης στήλης, *ἐπὶ τὰ λαία*, δηλαδή από τα δεξιά προς τα αριστερά, είναι χαρακτηριστικά των επιγραφών του 6ου αι. π.Χ. Σε κάποιες περιπτώσεις οι επιτύμβιες στήλες προκαλούν μια αίσθηση μελαγχολίας, ιδίως όταν πρόκειται για επιτύμβια στήλη προσώπου που πέθανε πρόωρα. Τέτοια είναι η επιτύμβια στήλη του Αχιλλέα από την Τρωάδα. Σε μια φροντισμένη ορθογώνια στήλη, η οποία σε κάποια σημεία σκοπίμως δεν έχει υποστεί την τελική επεξεργασία αλλά αφήνεται με κάπως τραχεία την επιφάνεια, αναγράφει το σύντομο έμμετρο δίστιχο. Μας πληροφορεί ότι ο νεκρός ήταν Τρωαδίτης, ο Αχιλλέας με το όνομα, και ότι πέθανε μόλις στα δεκαοκτώ του. Τα επιμελημένα γράμματα υποδηλώνουν ότι η επιγραφή χαράχθηκε κατά τα τέλη του 3ου αι. μ.Χ. (Μ.Δ. 2362).

Βιβλιογραφία

- Bélis A., *Corpus des inscriptions de Delphes III, Les Hymnes à Apollon*, Paris 1992.
- Bourguet É., *Fouilles de Delphes III, 1: Epigraphie. Inscriptions de l'entrée du Sanctuaire au Trésor des Athéniens*, Paris 1929.
- Bousquet J., *Corpus des inscriptions de Delphes II, Les Comptes du quatrième et du troisième siècles*, Paris 1989.
- Colin G., *Fouilles de Delphes III, 2: Epigraphie. Inscriptions du Trésor des Athéniens*, Paris 1909–1913.
- Colin G., *Fouilles de Delphes. Tome III: Epigraphie. Inscriptions de la terrasse du temple et de la région nord du Sanctuaire: nos 1 à 86, monuments des Messéniens, de Paul-Émile et de Prusias*, Paris 1930.
- Daux G. / Salač A., *Fouilles de Delphes III, 3,1: Epigraphie. Inscriptions depuis le Trésor des Athéniens jusqu'aux bases de Gélion*, Paris 1932.
- Daux G., *Fouilles de Delphes III, 3,2: Epigraphie. Inscriptions depuis le Trésor des Athéniens jusqu'aux bases de Gélion*, Paris 1943.
- Empereur J.-Y., *Corpus des inscriptions de Delphes: décrets de la cité de Delphes*, Paris 1981.
- Flacelière R., *Fouilles de Delphes III, 4, 2: Epigraphie. Inscriptions de la terrasse du temple et de la région nord du Sanctuaire: nos. 87 à 275*, Paris 1954.
- Jacquemin A. / Mulliez D. / Rougemont G., *Choix d'inscriptions de Delphes, traduites et commentées*, Athènes 2012.
- Lefèvre F., *Corpus des inscriptions de Delphes IV, Documents amphictyoniques*, Paris 2002.
- Plassart A., *Fouilles de Delphes III, 4, 3: Epigraphie. Inscriptions de la terrasse du temple et de la région nord du sanctuaire: les inscriptions du temple du IVe siècle: nos 276 à 350*, Paris 1970.
- Pouilloux J., *Fouilles de Delphes III, 4: Epigraphie. Les Inscriptions de la terrasse du temple et de la région Nord du sanctuaire, Index n° 87 à 516*, Paris 1976.
- Robert J., *Fouilles de Delphes III, 4: Epigraphie, Les Inscriptions de la terrasse du Temple*, Paris 1977.
- Valmin M.N., *Fouilles de Delphes III, 6: Epigraphie, Les inscriptions du théâtre*, Paris 1939.
- Weir R.G.A., *Roman Delphi and its Pythian Games*, Oxford 2004.

